

20.3 Het direct object

20.3.1 Kort overzicht

Het direct object komt enkel voor bij werkwoordelijke gezegden en heeft een sterkere band met het gezegde dan het ondervindend object en het indirect object. Het is steeds een naamwoordelijke constituent, zoals *het verhaal* in (1), of een afhankelijke zin, zoals *dat het eten anders is* in (2), met slechts één uitzondering (zie daarvoor Sectie 20.3.2.2). Er komt maximaal één direct object voor per gezegde.

- (1) Jij vertelt *het verhaal*.
- (2) Je vertelt *dat het eten anders is*.

Een direct object is als volgt te herkennen.

- Bij nominalisaties van het type 2 (Sectie 14.8.3) komt het direct object terecht in een adpositieconstituent met *van*, zoals geïllustreerd in (3)-(4). Sommige onderwerpen en naamwoordelijke bepalingen kunnen ook in zo'n adpositieconstituent geplaatst worden, maar ondervindende objecten en indirect objecten niet, tenzij bij één specifieke groep gezegden (zie daarvoor deze opmerking).

- (3) De politie slaat *verdachten*.
- (4) Het slaan *van verdachten* door de politie.

- Bij passivering van het gezegde kan het direct object van de actieve zin onmogelijk zijn functie behouden, maar moet het steeds uitgedrukt worden als het onderwerp in de passieve zin. Zo komt de actieve zin in (5), waar *het verhaal* de functie van direct object vervult, overeen met de passieve zin in (6), waar *het verhaal* onderwerp is.

- (5) Familieleden vertelden me *het verhaal*.
- (6) *Het verhaal* is me verteld door familieleden.

- Het direct object staat dichterbij de tweede zinspool dan naamwoordelijke bepalingen en naamwoordelijke indirect objecten. Dat is te zien in (7), waar *die les* fungeert als direct object, *die leerlingen* als naamwoordelijk indirect object, en *dat uur* als naamwoordelijk bepaling. Hiervan kan enkel worden afgeweken onder invloed van het links-rechtsprincipe, het complexiteitsprincipe of een bijzondere accentuering.

- (7) Hij |heeft| die leerlingen dat uur *die les* |gegeven|. *zelf verzonnen*

- Het direct object vormt het antwoord op de vraag *wie of wat [gezegde] + [onderwerp]?*, zoals te zien in (8)-(9). Ondervindende objecten en indirect objecten kunnen weliswaar ook het antwoord vormen op die vraag, maar naamwoordelijke bepalingen niet.

- (8) Vorige week leidde hij *de paasmis*.
- (9) Wat leidde hij? *De paasmis*.

20.3.2 Lees meer

20.3.2.1 Eigenschappen

Het direct object komt uitsluitend voor bij werkwoordelijke gezegden, zoals het werkwoord *eten* in (10) of de werkwoordelijke uitdrukking *op de kast jagen* in (11). Dezelfde soorten constituenten die als onderwerp kunnen optreden, kunnen ook de functie van direct object opnemen, namelijk de naamwoordelijke constituenten, zoals *zijn broodje brochette* in (10), *zijn rekeninghouders* in (11), en het persoonlijk voornaamwoord *het* in (12), en de afhankelijke zinnen zoals *dat jij een groep blauwhelmen naar de oorlog stuurt* in (13).

- (10) Elke week eet hij hier zijn broodje brochette.
- (11) Rabobank Nederland heeft vrijdag zijn rekeninghouders op de kast gejaagd met een fout in de automatische periodieke overschrijvingen.
- (12) Je vertelt het aan niemand, hè?
- (13) Iemand beweert dat jij een groep blauwhelmen naar de oorlog stuurt.

In tegenstelling tot het onderwerp vertoont het direct object geen congruentie met het werkwoord. In (14)-(15) kan het direct object *zijn dier* bijvoorbeeld meervoud worden, *zijn dieren*, terwijl het werkwoord de enkelvoudsvorm *aait* behoudt. Daarnaast verschijnen voornaamwoorden die dienstdoen als direct object in de objectvorm, zoals *haar* in (16). Beide kenmerken heeft het direct object gemeen met de overige objecten.

- (14) Hij aait zijn dier.
- (15) Hij aait zijn dieren.
- (16) Carine aait haar zachtjes.

Een zin is dan ook vaak dubbelzinnig wanneer de vorm van het werkwoord zowel overeenkomt met het onderwerp als met het direct object, en het onderwerp en het direct object ook niet onderscheiden worden door een gebruik van de objectvorm. Dat is het geval bij de zinnen (17)-(18). In (17) kan zowel ook *Eric Van Rompuy* als *Dehaene* opgevat worden als onderwerp of direct object. Zo kan ook in (18) zowel *die* als *de moordenaar* direct object zijn bij het gezegde *beschuldigde*. Zulke dubbelzinnigheden komen ook voor bij het ondervindend object en het naamwoordelijke indirect object (zie daarvoor Secties 20.4 en 20.5).

- (17) Ook *Eric Van Rompuy* valt *Dehaene* aan. (onderwerp of direct object)
- (18) Dit is de man *die de moordenaar* beschuldigde. (onderwerp of direct object)

Een gezegde kan maximaal één direct object nemen. Wel is het mogelijk dat hetzelfde gezegde naast een direct object ook een indirect object of een voorzetselobject bij zich heeft. Dat is te zien in de voorbeeldzinnen (19)-(21). Er bestaan geen gezegden die zowel een ondervindend object als een direct object bij zich hebben.

- (19) Ze geeft hem *drie maanden celstraf*. (naamwoordelijk indirect object + direct object)
- (20) Ze vertelt *het* misschien aan al de anderen. (direct object + prepositional indirect object)
- (21) Hij beschuldigt *het bedrijf in Vilvoorde* van chantage. (direct object + voorzetselobject)

Het is vrij eenvoudig om het direct object te onderscheiden van het prepositional indirect object en het voorzetselobject, louter op basis van hun vorm. Het prepositional indirect object en het voorzetselobject zijn immers steeds een adpositieconstituent of een afhankelijke zin. Secties 20.4.3 en 20.6.2.2 gaan in op het onderscheid tussen afhankelijke zinnen die fungeren als direct object en afhankelijke zinnen die fungeren als prepositional indirect object of voorzetselobject.

Het is moeilijker het direct object te onderscheiden van de naamwoordelijke bepalingen en de overige naamwoordelijke objecten, aangezien ze dezelfde vorm hebben. Om het direct object van die andere zinsdelen te onderscheiden, kan gebruik gemaakt worden van de volgende vier eigenschappen. De eerste eigenschap betreft een algemeen kenmerk dat de naamwoordelijke objecten onderscheidt van de naamwoordelijke bepalingen: het direct object deelt deze eigenschap dan ook met het ondervindend object en het naamwoordelijke indirect object (zie ook Sectie 20.4, en 20.5). De eigenschap stelt dat het direct object het antwoord kan vormen op de vraag *Wie of wat [gezegde] + [onderwerp]*? Dat geldt niet voor de naamwoordelijke bepaling, zoals geïllustreerd in (22)-(25) tegenover (26)-(27).

- (22) Vorige week leidde hij *de paasmis*. (direct object)
- (23) Wat leidde hij? *De paasmis*.

- (24) Ze sloeg *de detective die haar om uitleg kwam vragen*. (direct object)
- (25) Wie sloeg ze? *De detective die haar om uitleg kwam vragen*.

- (26) Ik heb al eens *een hele avond* gegoogled. (naamwoordelijke bepaling)
- (27) Wat heb je gegoogled? *Een hele avond*. [uitgesloten]

De tweede eigenschap is dat het direct object bij nominalisaties van type 2 in een adpositieconstituent met het voorzetsel *van* verschijnt, zoals te zien in (28)-(29). Dit is ook mogelijk bij het onderwerp, zie (30)-(31), of bij voorzetselobjecten met *van*, zie (32)-(33), of bij een aantal naamwoordelijke bepalingen, zie (34)-(35). Het is echter niet mogelijk bij het ondervindend object, zie (36)-(37), of bij het indirect object, zie (38)-(41), met één uitzondering (zie daarvoor deze opmerking). Opgelet: zin (38) is wel mogelijk wanneer bedoeld wordt dat de Sicilianen een schenking doen. In dat geval zou *de Sicilianen* immers fungeren als het onderwerp bij *schenken*.

- (28) De familie van de overledene bekijkt *de reportage*. (direct object)
- (29) Na het bekijken *van deze reportage* begrijpen we hoe dat komt.

- (30) *De hele familie* lijdt wel nog altijd psychisch heel zwaar onder de overval. (onderwerp)
- (31) Ik begrijp ook het lijden *van haar familie*.

- (32) Ze maakt gebruik *van allerlei apparaten*. (voorzetselobject)
- (33) Het gebruikmaken *van apparaten* is ook voor haar niet altijd even gemakkelijk.
- (34) Hij is *vorige week* gaan biljarten. (naamwoordelijke bepaling)
- (35) Het biljarten *van vorige week* strandde op 149.000 kijkers.
- (36) De prijs die hij biedt, bevat *de eigenaar*. (ondervindend object)
- (37) Het bevallen *van de eigenaar* is goed nieuws voor ons. [uitgesloten]
- (38) De zee schenkt *de Sicilianen* tonijn, zwaardvis, sardienen enzoverder. (indirect object)
- (39) Het schenken *van de Sicilianen* geeft steeds aanleiding tot grote vreugde. [uitgesloten]
- (40) De populairste radiosportverslaggever aller tijden ontviel *ons*. (indirect object)
- (41) Het ontvallen *van ons* zorgde voor een neergeslagen sfeer op de redactie. [uitgesloten]

Opmerking

Bij welke gezegden kunnen indirecte objecten bij in nominalisaties van type 2 ingeleid worden door *van*?

Er is een kleine groep van werkwoordelijke gezegden waarbij het indirect object in nominalisaties van type 2 uitzonderlijk wel de adpositie *van* krijgt, nl. werkwoorden van het type *afpakken, afnemen, afluizen*, enz., waarbij het indirect object als het in de prepositionele vorm verschijnt, altijd *van* krijgt in plaats van *aan*, zie (i)-(iii). Deze gezegden hebben naast een indirect object steeds een direct object bij zich. Dat maakt het gemakkelijk om te zien dat het niet om een voorzetselobject gaat. Bij een gezegde met een direct object en een voorzetselobject kan het voorzetsel van het voorzetselobject immers nooit weggelaten worden. Dat is hier wel mogelijk, zoals zin (i) laat zien.

- (i) De nieuwe regering heeft *de grote bedrijven* allerlei belastingvoordelen afgenomen.
- (ii) De nieuwe regering heeft allerlei belastingvoordelen afgenomen *van de grote bedrijven*.
- (iii) Het afnemen van allerlei belastingvoordelen *van de grote bedrijven* door de nieuwe regering werd expliciet opgenomen in het regeerakkoord.

De derde en vierde eigenschap, ten slotte, onderscheiden het direct object zowel van het ondervindend object en het naamwoordelijke indirect object als van de naamwoordelijke bepalingen. De derde eigenschap stelt dat het direct object van een actieve zin bij passivering nooit zijn functie kan behouden. Bij passivering moet het direct object immers steeds de functie van het onderwerp van de passieve zin opnemen, zoals (42)-(43) tonen. Een zin zoals (44) is dan ook uitgesloten. Deze eigenschap is natuurlijk enkel bruikbaar wanneer het gezegde passivering toelaat, wat niet het geval is voor alle gezegden: het werkwoord *hebben* laat het bijvoorbeeld niet toe, zoals geïllustreerd in (45)-(46), maar dat neemt niet weg dat *een diploma rechten, management en bedrijfsbeheer* in (45) wel de functie van direct object vervult.

- (42) Hij waarschuwt *ons* wel. (direct object)
- (43) *We* worden wel door hem gewaarschuwd.
- (44) *Ons* wordt wel door hem gewaarschuwd. [uitgesloten]

- (45) Ze heeft *een diploma rechten, management en bedrijfsbeheer*. (direct object)
- (46) *Een diploma rechten, management en bedrijfsbeheer* wordt door haar gehad. [uitgesloten]

Ook naamwoordelijke indirect objecten nemen bij passivering soms de functie van het onderwerp over in de informele standaardtaal, zoals getoond in (47)-(48) (zie daarover Sectie 20.4). Daarbij is het echter wel steeds mogelijk de functie van indirect object te behouden zonder dat dit een gemarkeerde zin oplevert. Dat is te zien in (49).

- (47) Hij deelde *ons* nog eens het standpunt van de VLD mee. (indirect object)
- (48) *Wij* werden nog eens het standpunt van de VLD meegedeeld. [informeel]
- (49) *Ons* werd nog eens het standpunt van de VLD meegedeeld.

Opmerking

Als het gezegde passivering toelaat, maar een naamwoordelijke constituent bij dat gezegde neemt daarbij niet de functie van onderwerp over, ben ik dan zeker dat de constituent in kwestie geen direct object is?

Ja, maar wel opgelet: een aantal gezegden, zoals *vertonen*, laten wel passivering toe in één betekenis, maar niet in een andere. Zo is passivering wel mogelijk in (i), maar niet in (iii). *Vertonen* in (i) is dus een gewoon passiveerbaar gezegde, zoals *waarschuwen* in (42), terwijl bij *vertonen* zoals in (iii) passivering in het beste geval een twijfelachtig resultaat oplevert. Zowel *een selectie daarvan* in (i) als *nog andere sporen van vulkanische activiteit* in (iii) vervullen dus de functie van direct object.

- (i) Cinemathèque Française vertoont een selectie daarvan onder de noemer Cités Futuristes.
- (ii) Een selectie daarvan wordt door Cinemathèque Française vertoond onder de noemer Cités Futuristes.
- (iii) De Andes vertoont nog andere sporen van vulkanische activiteit.
- (iv) Nog andere sporen van vulkanische activiteit worden vertoond door de Andes. [twijfelachtig]

De vierde eigenschap van het direct object stelt dat het een sterkere band heeft met het gezegde dan het ondervindend object, het naamwoordelijk indirect object, en de naamwoordelijke bepalingen. Volgens het inherentieprincipe staat het direct object dan ook steeds dichterbij de tweede zinspool dan een naamwoordelijke bepaling, zoals geïllustreerd door de voorbeelden (50)-(51). Dat geldt niet voor het ondervindend object, zoals (52) laat zien, en ook niet voor het naamwoordelijk indirect object, zoals te zien in (53).

- (50) Ik geloof |dat| we een seconde *een flits* |konden zien|. (naamwoordelijke bepaling + direct object) *deels overgenomen uit Klooster 2001*
- (51) Ik geloof |dat| we *een flits* een seconde |konden zien|. [uitgesloten]
- (52) Ik hoor |dat| hij *de nieuwe directrice* het afgelopen jaar flink |heeft dwarsgezeten|. (ondervindend object + naamwoordelijke bepaling) *zelf verzonnen*
- (53) Ik |ben| *mijn oorspronkelijke roots* de voorbije jaren steeds meer |ontgroeid|. (indirect object + naamwoordelijke bepaling) *aangepast naar Sonar-voorbeeld*

Dit is de normale volgorde van de constituenten in kwestie. Van deze volgorde kan enkel worden afgeweken onder invloed van het links-rechtsprincipe, het complexiteitsprincipe of een bijzondere accentuering. Zo is het in (54) mogelijk het direct object *de flits* vóór de naamwoordelijke bepaling *een seconde* te plaatsen. *De flits* is immers een bepaalde constituent, en heeft dus een geringere nieuwsaarde dan de onbepaalde constituent *een seconde*. Volgens het links-rechtsprincipe kan *de flits* daarom toch voor *een seconde* geplaatst worden. In (55) wordt dan weer afgeweken van de gewone constituentvolgorde vanwege de speciale nadruk die op *dié seconde* ligt.

Deze vierde eigenschap van het direct object wordt dan ook best toegepast op zinnen zonder speciale accentuering, en waar de verschillende constituenten ongeveer even nieuw en even complex zijn, zoals de voorbeeldzin (50).

- (54) Ik geloof |dat| we *de flits* een seconde |konden zien|. (direct object + naamwoordelijke bepaling)
- (55) Ik geloof |dat| we *die flits* dié seconde |konden zien|. (direct object + naamwoordelijke bepaling)

Als bij eenzelfde gezegde zowel een direct object als een naamwoordelijk indirect object voorkomt, staat het direct object ook steeds dichterbij de tweede zinspool, zoals de voorbeelden (56)-(57) tonen. Opnieuw kan hier enkel van worden afgeweken bij bijzondere accentuering, of onder invloed van het links-rechtsprincipe of het complexiteitsprincipe. Dat is bijvoorbeeld het geval in (58), waar het direct object *het* toch voor het naamwoordelijk indirect object *mij* geplaatst wordt, vanwege het links-rechtsprincipe.

- (56) Een ongeluk op de N1 |heeft| een bus passagiers *vertraging* |bezorgd|. (naamwoordelijk indirect object + direct object)
- (57) Een ongeluk op de N1 |heeft| *vertraging* een bus passagiers |bezorgd|. [uitgesloten]
- (58) Ze |heeft| *het* mij |bezorgd|. (direct object + naamwoordelijk indirect object) *verzonnen naar analogie met de zin hierboven*

Adpositieconstituenten, zoals het prepositioneel indirect object, kunnen natuurlijk wel nog steeds tussen het direct object en de tweede zinspool staan. Zo staat *aan het volk* in (59) tussen het direct object *de drug* en de tweede zinspool.

- (59) Hij |heeft| *de drug* aan het volk |gegeven|. (direct object + prepositioneel indirect object)

20.3.2.2 Soorten constituenten als direct object

Alle naamwoordelijke constituenten kunnen als direct object fungeren. Merk op dat bepaalde constituenten die ingeleid worden door het voorzetsel *van* en een aanwijzend voornaamwoord, zoals *van die ongepubliceerde stukken* in (60), ook als naamwoordelijke constituenten beschouwd worden (zie Hoofdstuk 17).

(60) Iedere wetenschapper heeft van die ongepubliceerde stukken.

Hetzelfde geldt voor nominalisaties, zowel van type 1 (zie voorbeeldzin (61) en Sectie 14.8.2), type 2 (zie voorbeeldzin (62) en Sectie 14.8.3) als type 3 (zie (63) en Sectie 14.8.4), die dus ook voorkomen als direct object.

(61) Omdat hij *de operatie* bijgewoond had, wist hij precies wat er moest gebeuren.

(nominalisatie van type 1)

(62) Vrees *het lijden dat u te wachten staat*, niet. (nominalisatie van type 2)

(63) Ik haat *bewijzen leren voor wiskunde*. (nominalisatie van type 3) *Google*

Dat betekent dat een aantal zinnen met een werkwoord dat soms alleen als hoofdwerkwoord voorkomt, maar daarnaast ook gebruikt wordt als hulpwerkwoord of groepsvormend werkwoord bij een ander werkwoord, zoals *willen* in (64) en *leren* in (67), in principe op twee manieren geanalyseerd kunnen worden. Enerzijds kunnen we *een bank overvallen* in (64) beschouwen als een nominalisatie van type 3, waarbij de hele woordgroep de functie van direct object vervult bij het gezegde *wil*. Zo vervult ook *een computer* de functie van direct object in (65). *Een bank overvallen* zou dan als geheel in het middenstuk staan. Anderzijds kunnen we *wil* in (64) ook beschouwen als een hulpwerkwoord dat samen met het hoofdwerkwoord *overvallen* een gezegde vormt. *Overvallen* zou dan in de tweede zinspool staan, en *een bank* zou het direct object bij het gezegde vormen.

(64) Hij wil een bank overvallen.

(65) Hij wil een computer.

De tweede analyse is onmogelijk wanneer de infinitief, bijvoorbeeld *overvallen*, duidelijk niet in de tweede zinspool staat. In (66) staat de hele woordgroep bijvoorbeeld duidelijk op de eerste zinsplaats. Daar moeten we *een bank overvallen* dan ook beschouwen als direct object bij het gezegde *wil*.

(66) Een bank overvallen wil hij.

Hetzelfde geldt voor (67). Hier kunnen we *fietsen* ook beschouwen als een nominalisatie van type 3, en dus als een direct object bij het gezegde *leert*. Het werkwoord *leren* kan immers gebruikt worden als enig hoofdwerkwoord met een direct object, zoals getoond in (68). Een andere mogelijkheid is *leert* te beschouwen als een groepsvormend werkwoord bij de infinitief *fietsen*, waarbij ze samen het werkwoordelijk gezegde vormen. Volgens die tweede analyse zou de voorbeeldzin (67) geen direct object bevatten. In (69) is enkel de eerste analyse mogelijk, omdat *fietsen* daar op de eerste zinsplaats staat. In (70) is enkel de tweede analyse mogelijk, aangezien de infinitief wordt voorafgegaan door *te*. De zin in (70) bevat dus sowieso geen direct object.

- (67) Een kind leert fietsen.
- (68) Je leert hier de taal van alledag.

- (69) Fietsen leer je ook met vallen en opstaan?
- (70) Ze leerde te kijken naar mij en haar vader.

Naast naamwoordelijke constituenten kunnen ook afhankelijke zinnen als direct object fungeren, zoals te zien in (71). Een volwaardige afhankelijke zin kan ingeleid worden door de grammatisch verbindende voegwoorden *dat* en *of*, zie (71)-(72) (zie daarover Sectie 10.3.2), door een vragend voornaamwoord of bijwoord, zie (73)-(74), of door een betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten antecedent, zie (75)-(76), of de afhankelijke zin moet in de directe of semi-directe rede staan, zie (77)-(78) (zie Sectie 19.2.4). Bij afhankelijke zinnen ingeleid door het voegwoord *of* is ook balansschikking mogelijk, zoals (79) laat zien (zie Sectie 26.7).

- (71) Hij betreurt dat in veel nieuwbouwhuizen die extra ruimte vaak ontbreekt.
- (72) Hij betwijfelde of Noura het gecompliceerde klassieke Arabisch in een boek als dit kon lezen.

- (73) Ik wil weten wie er vanavond zingt.
- (74) Ik vroeg hoe u dat wist.

- (75) Ik haat wie ik ben.
- (76) Ik wil wat hij wil.

- (77) En ik vroeg: "Beste Sint, hoe heet uw paard?"
- (78) Je zuster is op het slechte pad geraakt, hoorde ik.

- (79) Ik weet niet beter of Alex was een godsvruchtige man.

Specialistische noot

Kunnen afhankelijke zinnen ingeleid door een voorwaardelijk voegwoord, zoals *als* of *wanneer*, ook als direct object beschouwd worden?

Hierover bestaat onder taalkundigen discussie. Wij beschouwen zulke afhankelijke zinnen, zoals getoond in (v)-(vi), niet als direct object bij het gezegde, maar als bepaling van voorwaarde bij dat gezegde.

- (v) Ik begrijp het als je niet wilt blijven.
- (vi) Ze begreep het wanneer ik me bij het lopen wat inhield.

Voor een analyse als bepaling van voorwaarde zijn de volgende twee argumenten te geven. Ten eerste is het enkel mogelijk deze afhankelijke zinnen op de eerste zinsplaats te plaatsen wanneer we een voornaamwoord in de rompzin toevoegen, zoals *dat* in (vii)-(viii). Bij gewone afhankelijke zinnen die dienstdoen als direct object is dat niet nodig, en zelfs onmogelijk, zoals de voorbeeldzinnen (ix)-(x) laten zien.

- (vii) Als de dorpelingen zich de moeite getroostten om in zijn nabijheid Engels te spreken, waardeerde papa *dat*.
- (viii) Als de dorpelingen zich de moeite getroostten om in zijn nabijheid Engels te spreken, waardeerde papa. [uitgesloten]
- (ix) Dat de dorpelingen zich de moeite getroostten om in zijn nabijheid Engels te spreken, waardeerde papa *dat*. [uitgesloten]
- (x) Dat de dorpelingen zich de moeite getroostten om in zijn nabijheid Engels te spreken, waardeerde papa.

Ten tweede blijft de voorwaardelijke betekenis van de afhankelijke zin met *als* of *wanneer* bewaard. Het begrip in (v) of de waardering in (vii) wordt bijvoorbeeld enkel bewaarheid als de voorwaarde genoemd door de afhankelijke zin vervuld is. Zinnen als (v)-(vi) komen dan ook enkel voor bij gezegden waar zo'n voorwaardelijke betekenis zinnig is, zoals *begrijpen*, *waarderen* of *betreuren*.

Literatuur: Broekhuis & Corver (2013: 666–669)

Een beknopte bijzin die fungeert als direct object kan ingeleid worden door *om*, of kan natuurlijk zonder *om* verschijnen. Dat wordt geïllustreerd in (80)-(81) (zie daarover Sectie 19.3.3).

- (80) Zij stelde voor om ICSI te gaan proberen.
- (81) De Europese Commissie overweegt een verbod voor te stellen op de productie van tweetaktmotoren.

Als een afhankelijke zin achter de tweede zinspool staat, niet ingeleid wordt door een vraagwoord en geen directe of semi-directe rede is, kan hij voorafgegaan worden door een voorlopig direct object in de vorm van het voornaamwoord *het*, zoals te zien in (82)-(84). In zulke zinnen noemen we *het* 'het voorlopig direct object' en de afhankelijke zin 'het eigenlijke direct object'.

- (82) Een ander betreft *het* niet te hebben kunnen meegenieten van dat 'heerlijke spektakel'.
- (83) Hij betreft *het* dat in veel nieuwbouwhuizen die extra ruimte vaak ontbreekt.
- (84) Hij betwiftelde *het* of Noura het gecompliceerde klassieke Arabisch in een boek als dit kon lezen.

Het is op dit moment niet geheel duidelijk wanneer het voorlopig direct object wel of niet gebruikt wordt. Wel lijken er sterke verschillen te bestaan tussen de verscheidene soorten afhankelijke zinnen en tussen de gezegden. Wat de verschillen tussen de soorten afhankelijke zinnen betreft, geldt bijvoorbeeld dat bij balansschikking het voorlopig direct object meestal niet gebruikt wordt, zoals geïllustreerd in (85)-(86).

- (85) Ik wist *het* niet beter of wij waren heel gelukkig samen.
- (86) Ik wist niet beter of wij waren heel gelukkig samen.

Wat de verschillen tussen gezegden betreft, zijn er enkele gezegden die in de standaardtaal steeds met een voorlopig direct object voorkomen, zoals de combinaties van *vinden*, *achten* of *noemen* met een adjectivische constituent. Voorbeelden daarvan zijn te vinden in (87)-(88).

- (87) Ze vindt *het* jammer dat er mensen zijn die zich niet aan zondagsrust houden.
- (88) Ze vindt jammer dat er mensen zijn die zich niet aan zondagsrust houden. [uitgesloten]

Daarnaast zijn er ook gezegden die steeds zonder een voorlopig direct object voorkomen in de standaardtaal, zoals *vinden* zonder adjectief in (89)-(90).

- (89) Hij vindt *het* dat een school moet openstaan voor alle kinderen. [uitgesloten]
- (90) Hij vindt dat een school moet openstaan voor alle kinderen

Tot slot zijn er nog de gezegden die zowel met als zonder een voorlopig direct object kunnen voorkomen. Ook in die laatste groep bestaan er nog verschillen. Sommige gezegden komen namelijk erg vaak zonder een voorlopig indirect object voor, zoals *beweren* in (91)-(92), terwijl andere gezegden net vaak met een voorlopig direct object voorkomen, zoals *betreuren* in (93)-(94). Het is tot dusver niet precies in kaart gebracht welke gezegden tot welke groep behoren, of welke gezegden uit de laatste groep een voorkeur hebben voor de vorm met of zonder voorlopig direct object.

- (91) Hij beweerde *het* dat de krant berichten van nieuwsagentschappen vervalste.
- (92) Hij beweerde dat de krant berichten van nieuwsagentschappen vervalste.

- (93) Zij betreurt *het* dat de bonden het sociaal overleg eerder van de week lieten schieten.
- (94) Zij betreurt dat de bonden het sociaal overleg eerder van de week lieten schieten.

Bij een aantal gezegden van de laatste groep, zoals *verwachten* in (95)-(96), lijkt het gebruik van het voorlopig direct object zelfs een betekenisverschil te veroorzaken. Zo wordt het voorlopig direct object bij dit gezegde gewoonlijk gebruikt als de verwachting vervuld is, zie (95), terwijl het niet gebruikt wordt als de verwachting (nog) niet vervuld is, zie (96).

- (95) Ik had *het* verwacht dat ik niet met open armen ontvangen zou worden.
- (96) Ik had verwacht dat ik niet met open armen ontvangen zou worden.

Specialistische noot

Zijn er werkelijk gezegden die altijd of nooit met een voorlopig direct object voorkomen?

Als men naar natuurlijk taalgebruik kijkt, lijkt het erg vaak – misschien zelfs altijd – mogelijk voorbeelden te vinden waarbij gezegden die normaal met voorlopig direct object voorkomen, toch zonder een voorlopig direct object gebruikt worden, of omgekeerd. Voorbeelden daarvan worden gegeven in (xi)-(xii). Dat is een argument om eenvoudigweg alle gezegden te rekenen tot de laatste groep, en ervan uit te gaan dat sommige gezegden gewoon een erg uitgesproken voorkeur hebben om met dan wel zonder voorlopig direct object voor te komen. De status van voorbeelden als (xi)-(xii) is echter twijfelachtig.

- (xi) Ik vind leuk dat je op m'n liedje goed kan dansen en zingen. [twijfelachtig]
(xii) Ik vind *het* dat dat deel uitmaakt van het maatschappelijk gegeven. [twijfelachtig]

Literatuur: Broekhuis & Corver (2013: 645–647, 660–661, 675–678, 723–725)

Andere constituentensoorten dan de naamwoordelijke constituenten en de afhankelijke zinnen kunnen niet als direct object optreden. Hierop is slechts één uitzondering: bij een aantal gezegden die een waardering uitdrukken, zijn ook bijwoordelijke constituenten en adpositieconstituenten mogelijk als direct object. Dat is te zien in (97)-(99).

- (97) Voor die vergadering prefereer ik *morgen*. *uit de ANS-2*
(98) *Om 7 uur* vind ik te vroeg. *uit de ANS-2*
(99) *Met mes en vork* vind ik een stuk makkelijker. *zelf verzonnen*

Bij sommige gezegden kan dezelfde participant zowel uitgedrukt worden in een direct object als in een voorzetselobject: zie daarover Sectie 20.6.2.1.

20.3.2.3 Types werkwoorden met een direct object

Deze sectie stelt twee manieren voor waarop werkwoorden kunnen worden ingedeeld naarmate ze voorkomen met een direct object. Ten eerste kan men een onderscheid maken tussen overgankelijke of transitieve werkwoorden, pseudo-overgankelijke of pseudotransitieve werkwoorden, en onovergankelijke of intransitieve werkwoorden. Bij transitieve werkwoorden, zoals *verslinden* in (100), kan het direct object normaal niet wegblijven. Dat is te zien in (101).

- (100) Een professionele werking verslindt *veel geld*.
(101) Een professionele werking verslindt. [uitgesloten]

Pseudotransitieve werkwoorden zijn werkwoorden die vaak met een direct object voorkomen, maar ook vaak zonder, zoals *schrijven*. In (102) komt dit werkwoord met een direct object voor, in (103) komt het zonder direct object voor.

- (102) Hij schrijft een laatste brief.
(103) Hij schrijft gewoon.

Intransitieve werkwoorden zijn tot slot werkwoorden die normaliter zonder direct object voorkomen, zoals *sterven*, *sneeuwen*, en *bezwijken* in (104)-(106). Er zijn weliswaar enkele intransitieve werkwoorden die in uitzonderlijke gevallen wel met een direct object voorkomen, maar in zo'n geval is het aantal mogelijke direct objecten strikt beperkt, zoals *een heldendood* bij *sterven* in (107), *krokodillentranen* bij *huilen* in (108), *grote vlokken* bij *sneeuwen* in (109), *een marathon* bij *lopen* in (110), of *de tango* bij *dansen* in (111). Het is wel moeilijk een scherp onderscheid te maken tussen deze drie categorieën, vooral tussen de pseudotransitieve en de intransitieve werkwoorden.

- (104) Dat kind sterft in haar armen.

- (105) Zodra het sneeuwt, slaan we toe.
 (106) De politie bezwijkt onder het werk.
- (107) Richard stierf een heldendood.
 (108) De verantwoordelijken huilen krokodillentranen.
 (109) Het is eerste kerstdag en het sneeuwt grote vlokken.
 (110) De 27-jarige Rijkelaar loopt wekelijks een marathon.
 (111) Het bejaarde koppel danst de tango.

Het gebruik van het prefix *be-* laat vaak toe van een intransitief werkwoord een transitief werkwoord te maken, zoals geïllustreerd in (112)-(115).

- (112) U *woont* hier in een niet onaardig optrekje.
 (113) U *bewoont* hier een niet onaardig optrekje.
- (114) Ze *klimt* op het krukje.
 (115) Ze *beklimt* het krukje.

Er zijn ook een aantal werkwoorden die zowel transitief als intransitief gebruikt kunnen worden met een betekenisverschil. In dat geval komt het direct object bij het transitieve gebruik overeen met het onderwerp bij het intransitieve gebruik, wat de betekenis betreft. Dat is bijvoorbeeld het geval bij *breken*. Bij een transitief gebruik van het werkwoord is het direct object hetgene dat stukgaat, bijvoorbeeld *een rib* in (116), terwijl bij intransitief gebruik het onderwerp stukgaat, bijvoorbeeld *de rib* in (117). Deze werkwoorden worden labiele werkwoorden genoemd, of soms ook wel ergatieve werkwoorden.

- (116) Ze breekt *een rib*. (direct object)
 (117) Maar toen ze me voor de opnames een korset aandeden, brak *de rib* opnieuw. (onderwerp)

Dat betekent dat in een zin zoals (118) op twee manieren geanalyseerd kan worden. Enerzijds kan de naamwoordelijke constituent *een rib* de functie van onderwerp vervullen bij het intransitieve *breken*. Anderzijds kan hij ook geanalyseerd worden als direct object bij het transitieve *breken*. In dat geval zou de eerste *ik* de functie van onderwerp vervullen, in een nevenschikte constructie met samentrekking. Dit leidt in de praktijk echter niet tot een flagrant betekenisverschil: in beide gevallen is het de rib die stukgaat.

- (118) Toen ik twee weken geleden op training zwaar ten val kwam en *een rib* brak, zag ik het niet meer zitten.

Ten tweede kunnen werkwoorden die voorkomen met een direct object ingedeeld worden volgens hun betekenisrelatie met het direct object. Als het direct object een naamwoordelijke constituent is, kan onderscheid gemaakt worden tussen de volgende drie categorieën.

- Werkwoorden die alleen uitdrukken dat er een bepaalde relatie gelegd wordt tussen de referenten van het onderwerp en direct object, zoals *ontmoeten, aantreffen, vinden, zien, horen* en *voelen*.
- Werkwoorden die een werking uitdrukken die door de referent van het direct object wordt ondergaan, zoals *meenemen, slaan, herstellen, noemen, schilderen* of *snoeien*.

- Werkwoorden die een handeling uitdrukken waarvan de referent van het direct object het resultaat is, zoals *weven, componeren, bouwen, spelen of zingen*.

Wanneer het direct object een afhankelijke zin is, kan onderscheid gemaakt worden tussen de volgende zes categorieën.

- Werkwoorden die een vorm van communicatie uitdrukken, zoals *mededelen, vertellen, vragen, beloven* en *gebieden*.
- Werkwoorden die een vorm van weten of vermoeden uitdrukken, zoals *begrijpen, bedenken, zich realiseren* en *denken*.
- Werkwoorden die een vorm van waardering uitdrukken, zoals *betreuren, appreciëren, vinden* en *achten*.
- Werkwoorden die een vorm van willen of verlangen uitdrukken, zoals *wensen, hopen* en *willen*.
- Werkwoorden die een vorm van waarneming uitdrukken, zoals *ontdekken, zien, horen, ruiken, voelen* en *proeven*.
- Werkwoorden die een oorzaak-gevolgrelatie uitdrukken, zoals *veroorzaken, bewerken* en *maken*.

20.3.2.4 Schijnbare direct objecten

Deze sectie bespreekt drie gevallen waarbij een woord lijkt op een direct object. In alle drie gevallen beschouwen we het woord in kwestie echter als een deel van het gezegde.

In de voorbeeldzin (119) lijkt het erop dat *gitaar* het direct object vormt bij het intransitieve werkwoord *spelen*. *Gitaar* vormt hier echt geen zelfstandige naamwoordelijke constituent: het is bijvoorbeeld onmogelijk een determinator of een adjectief toe te voegen aan *gitaar*, zoals geïllustreerd in (120). We beschouwen *gitaar* in zulke zinnen daarom als deel van een intransitief werkwoordelijk gezegde. Vaak worden beide delen van het gezegde in zulke gevallen dan ook aan elkaar geschreven, zoals bij *pianospelen* in (121). Het is enkel mogelijk een determinator of een adjectief toe te voegen aan *gitaar* wanneer het werkwoord *spelen* intransitief gebruikt wordt met een voorzetselobject, zoals (122) laat zien, of wanneer het prefix *be-* gebruikt wordt om *spelen* transitief te maken, zoals gebeurd is in (123).

(119) Het enige wat ik weet is dat hij Steve heet en gitaar speelt.

(120) Het enige wat ik weet is dat hij Steve heet en zijn eigen gitaar speelt. [uitgesloten]

(121) Maar als je pianospelt, heb je een heel intieme relatie met het instrument.

(122) Je speelt op mijn gitaar!

(123) Steve Vai zou daar iets aan kunnen doen, als hij de volgende keer die driehalzige gitaar bespeelt.

Het wederkerende voornaamwoord bij verplicht wederkerende werkwoorden, zoals *schamen* in (124) of *vergissen* in (125), wordt ook als deel van het gezegde beschouwd, en niet als direct object. Bij sommige gezegden is het dan ook mogelijk dat een andere constituent bij een verplicht wederkerend werkwoord staat die wel de functie van direct object vervult, zoals de afhankelijke zin *hoe het kon dat ze deze tuin niet eerder hadden gezien* in (126).

- (124) Ik schaamde me.
- (125) Hij vergiste zich in Euripides' hang naar het beestachtige.
- (126) De kameraden vroegen zich af hoe het kon dat ze deze tuin niet eerder hadden gezien.

Let op: niet alle werkwoorden die voorkomen met een wederkerend voornaamwoord, zijn verplicht wederkerende werkwoorden. Bij toevallig wederkerende werkwoorden, zoals *wassen* in (127) of *scheren* in (128), kan het wederkerend voornaamwoord wel de functie van direct object vervullen. Aangezien er maximaal één direct object per gezegde voorkomt, is het bij deze werkwoorden dan ook onmogelijk dat een andere constituent ook de functie van direct object opneemt. Bij de toevallig wederkerende werkwoorden is het steeds mogelijk het wederkerend voornaamwoord te vervangen door een andere constituent, zoals *zijn zoontje* in (129) of *onze schapen* in (130). Voor het onderscheid tussen verplicht en niet-verplicht wederkerende werkwoorden, zie Sectie 2.2.4.

- (127) Hij wast zich drie keer per dag.
- (128) Mijn man scheert zich op dezelfde wijze.

- (129) Hij wast zijn zoontje drie keer per dag.
- (130) Mijn man scheert onze schapen op dezelfde wijze.

Tot slot lijkt bij een aantal vaste uitdrukkingen een direct object voor te komen dat niet naar een entiteit in de wereld verwijst, zoals *het* in (131)-(137). Deze *het* wordt wel eens een 'loos direct object' genoemd. Voor de duidelijkheid: we beschouwen *het* in deze zinnen niet als een direct object, maar als een deel van het gezegde.

- (131) Ik krijg het warm.
- (132) Ted heeft het goed bij me.
- (133) Hij zette het op een lopen en verdween.
- (134) Een enkele keer krijgen ze het aan de stok met soortgenoten.
- (135) Ik kan het goed vinden met mijn muis.
- (136) De onafhankelijke guerrillafilmer Gregg Araki brengt het er beter van af met zijn postmoderne versie van de screwball comedy.
- (137) Hij heeft het gemunt op de VN-soldaten.

20.3.3 Referenties

Broekhuis, H. & N. Corver. 2013. *Syntax of Dutch. Verbs and Verb Phrases. Volume 2*. Amsterdam: Amsterdam University Press.